

Východiská a ciele kresťanskej demokracie na Slovensku

(1995)

Problém „robustnej“ politiky

Kresťanskodemokratické hnutie nedávno oslávilo piate výročie svojho formálneho založenia. Za oných päť rokov sme boli trikrát vo vláde, ak sa počíta aj moje účinkovanie vo federálnej vláde národného porozumenia, dvakrát v opozícii, absolvovali sme troje parlamentných volieb, dvoje celoštátnych a množstvo doplňujúcich komunálnych volieb, ašpirovali sme na absolútne víťazstvo v parlamentných voľbách, klesli sme na necelých 9% v druhých parlamentných voľbách, vytýčili sme program hviezdičky a stoličky na európskom nebi, hlasovali sme proti rozdeleniu Česko-Slovenska a proti zvrchovanosti Slovenska, boli sme poslaní do minulosti a v súčasnosti sme hlavnou politickou silou chrániacou prezidenta republiky pred útokmi premiéra Vladimíra Mečiara. Dalo by sa vymenovať ešte viacej paradoxných alebo aspoň krajných polôh, v ktorých sa KDH v uplynulých piatich rokoch ocitlo. Aj tieto stačia, aby sme sa zamysleli nad niektorými politickými tlakmi, ktoré sa pričínili o takú odyseovskú cestu KDH.

Očakávanie po novembri 1989

Najskôr sa pokúsim identifikovať pramene našich optimistických očakávaní na jar 1990. Vo vedomí obyvateľstva Slovenska

KDH pri svojom vzniku zlučovalo dve tradície, ktoré odôvodňovali optimistické očakávania. Jednou bola tradícia slovenskej kresťanskej politiky v minulosti, ešte pred nastolením komunistického režimu, zjednodušene stelesňovaná najmä medzivojnovou politikou Hlinkovej Slovenskej ľudovej strany. Druhou bola tradícia kresťanskodemokratických strán v západnej Európe s rozhodujúcim podielom na obnove svojich krajín rozvrátených vojnou. Špeciicky do týchto očakávaní zapadla spomienka či odkaz víťazstva spojených katolíkov a evanjelikov pod hlavičkou Demokratickej strany v posledných slobodných voľbách pred nástupom komunizmu v roku 1946. Do tejto tradície zapadala aj prestíž viacerých vedúcich funkcionárov KDH získaná zápasom proti komunizmu. KDH bolo a aj je jedinou stranou, v ktorej prakticky niet bývalých komunistov.

Niekedy v marci – apríli 1990 sme v prieskumoch verejnej mienky predstihli vtedajšie VPN a suverénne sme viedli pred ostatnými stranami. Spomínam si z onoho obdobia na epizódu z Prahy, keď som bol podpredsedom federálnej vlády. Prerokovali sme obsah akejsi budúcej právnej úpravy v trojici – predseda federálnej vlády Marián Čalfa, vtedajší minister vnútra slovenskej vlády Vladimír Mečiar a ja. Mal som na úpravu iný názor ako premiér Marián Čalfa a Vladimír Mečiar vtedy položartom povedal Mariánovi Čalfovi: „Pán premiér, mali by ste brať do úvahy, že KDH pravdepodobne vyhrá parlamentné voľby.“

Obrazne možno povedať, že vtedajšia situácia KDH bola dvojdimenzionálna. Na jednej strane boli vysoké očakávania voči KDH smerom k voľbám, na druhej strane bolo dosť rozšírené podozrenie voči KDH, že chce nastoliť tzv. čiernu totalitu. Predstavitelia KDH, keďže boli začiatočníci vo verejnom živote, nepatrili k populárnym osobnostiam. Populárnymi osobnosťami boli práve nedávni komunisti, zastávajúci vyššie funkcie vo vláдах a v parlamentoch ponovembrového Česko-Slovenska. Neboli nám naklonené ani médiá. Ako ilustráciu uvediem, že v októbri 1990 urobila so mnou Smena

prvý väčší rozhovor, ktorý sa začal poznámkou redaktorov – neskôr a až doteraz kmeňových redaktorov SME, že nepatria medzi mojich politických prívržencov, ale napriek tomu chcú sprostredkovať čitateľom moje názory.

Absencia robustnej politiky

V novembri 1989 síce došlo ku zvrhnutiu komunistickej špičky, ale predstavy širokých vrstiev spoločnosti o spôsobe vlády boli príliš podmienené skúsenosťou štyridsiatic rokov komunizmu. Na základe týchto predstáv spoločnosť očakávala podobnú politiku, aká sa robila v komunistickom období, samozrejme, pod iným znamením a idúcu iným smerom. Spoločnosť poznala z komunistického obdobia robustnú politiku, ktorá vyvolávala v ľuďoch pocit istoty. Optimistické očakávania KDH sa nakoniec vo voľbách v roku 1990 nenaplnili. Celkovú príčinu toho vidím trochu zjednodušene v tom, že KDH nenapĺňalo predstavy ľudí o robustnej politike a v skutočnosti sme takú politiku ani nerobili.

Nerobili sme robustnú politiku, pretože neustále sa meniace politické podmienky v období po páde komunizmu spôsobovali, že politika, ktorá je vďaka svojej robustnosti málo pružná, musela veľmi rýchlo naraziť na nejakú prekážku, čiže nemohla byť zároveň aj stálou politikou. Druhým dôvodom bolo, že sme nemali ľudí na robustnú politiku. Aktivisti KDH boli čestní, inteligentní a schopní ľudia. V komunistickom období však nemali možnosť zastávať významnejšiu funkciu, v ktorej by sa mohli celoštátne profilovať. V prvom období sme preto brali všetkých, ktorí sa k nám hrnuli, avšak postupným vylučovacím procesom sa ukázalo, kto je naozaj schopný pracovať aj v pluralitných demokratických podmienkach, a kto menej.

Len na ilustráciu uvediem, že až do obdobia po druhých voľbách v roku 1992 tvorcami a hovorcami ekonomickej politiky KDH bol jeden docent z vysokej školy ekonomickej, o ktorom už nepočuť,

ďalej Ing. Klepáč, Ing. Oberhauser a Ing. Tkáč. Ekonomický klub KDH vypracoval začiatkom roku 1992 Program alternatívnej ekonomickej reformy. Musím povedať, že protagonisti tohto programu vo vláde Ing. Oberhauser, Ing. Belcák a Ing. Kršek neboli schopní obhájiť jeho jednotlivé prvky v diskusiách s Ing. Vavrom alebo Ing. Dančom. Spoločnosť na Slovensku a najmä médiá boli stále natoľko v zajatí komunizmom podmienených kritérií hodnotenia spoločenských javov, že kresťanské návrhy pochádzali ako z iného sveta a veľmi ťažko sa presadzovali.

Postoj k národnej otázke

Nedostatok robustnej politiky sa u KDH výrazne prejavil aj v národnej otázke. Až do jari 1992 sa vo vnútri KDH viedol zápas, či máme v štátoprávnom usporiadaní bývalého Česko-Slovenska požadovať konfederáciu, alebo sa uspokojíme s federáciou s viacerými konfederáčnymi prvkami. Nebolo sporné, že konečným cieľom KDH v národnej otázke je rovnoprávne postavenie Slovenska medzi európskymi národmi, to znamená samostatnosť v rámci Európskej únie.

Koncepčný problém takéhoto postavenia národnej otázky spočíval v tom, že čoraz jasnejšie bola pre Čechov konfederácia neprijateľná. Minimálne od roku 1991 bolo jasné, že Česi stavajú problém, buď federácia, alebo úplné rozdelenie štátu. Úplné rozdelenie Česko-Slovenska nemalo na Slovensku až do úplného rozdelenia štátu väčšinu prívržencov. Slovenská národná strana, ktorá mala v programe vyhlásenie samostatného Slovenska, dosahovala horšie volebné výsledky ako KDH. Strana slobody, ktorá mala vo voľbách v roku 1990 v programe konfederáciu, získala 1,7% hlasov.

Na sneme v Žiline v novembri 1991 sme prijali uznesenie, že chceme pokračovať v štátoprávnych rokovaníach s českou stranou a ak takéto rokovania nepovedú k dohode, KDH pôjde do volieb v roku 1992 s programom volnejšieho spojenia Slovenska a českých krajín. Takto formovaný program bol neuskutočniteľný, pre-

tože česká strana by voľnejšie spojenie nebola prijala. Pre nás bola zase neprijateľná federácia bez konfederatívnych prvkov. Reálny a čestný program v štátoprávnej otázke by bol musel zahŕňovať ako jednu alternatívu osamostatnenie Slovenska pre prípad nedohody s českou stranou. Takto dôsledne nemala štátoprávny program postavený žiadna strana, a to pravdepodobne z dôvodu, že takýto program by nebol prinášal voličské hlasy. My sme takto dôsledne nepostavili štátoprávny program preto, že sme videli ekonomické, sociálne aj politické ťažkosti a komplikácie samostatného Slovenska a nechceli sme Slovensko vystaviť takýmto ťažkostiam. Poučenie z osudu prvého Slovenského štátu z rokov 1939 – 1945 bolo pre nás – dedičov kresťanskej politiky na Slovensku – príliš živé, než aby sme ho chceli opakovať čo aj len ako možnosť. Celkove na okraj našich štátoprávnych postojov v bývalom Česko-Slovensku otázka: Vieme si predstaviť, že by KDH spoluzodpovedalo za súčasné ekonomické, sociálne a politické ťažkosti Slovenska?

Politická retrospektíva

Po celý rok 1990 a 1991 slovenské médiá, predovšetkým blízke VPN, uverejňovali články, komentáre a sociologické analýzy o tom, že KDH volia ľudia najmä so základným vzdelaním, ženy na dedine a podobne. Vo voľbách v roku 1990 a 1992 sme dosahovali lepšie výsledky na dedinách než v mestách. Profil našich voličov zaznamenal zmenu v posledných parlamentných voľbách minulého roku, keď sme dosiahli prírastok hlasov v mestách, ale stagnáciu, resp. pokles na dedinách. KDH sa usilovalo od začiatku kombinovať v sebe prvok ľudový a intelektuálny. Snažíme sa byť stranou oslovujúcou všetky vrstvy spoločnosti, nie iba jednu profesionálnu, konfesijnú alebo vekovú skupinu.

Existujú však určité mravne definované hranice, zahrňujúce tradičné slovenské, národné a kresťanské hodnoty. Za tieto hranice nie sme schopní ani ochotní ísť. Takéto hranice stoja v základoch

najmä mojich vyjadrení, ale aj praktických krokov, napr. neudelenie dobrovoľnej finančnej dotácie Kultúrnemu životu v roku 1991. Polemika proti liberalizmu je ideologickým výrazom rozdielu medzi životným štýlom našich typických prívržencov a príslušníkov tzv. občianskej pravice. Pre tieto rozdiely sme doteraz vždy odmietli úzke predvolebné spojenectvo so stranami tzv. občianskej pravice. Takéto spojenectvo sa nám núkalo vo všetkých parlamentných voľbách počnúc rokom 1990. Na druhej strane sme dokázali celkom dobre prakticky spolupracovať s týmito stranami vo vládnej koalícii alebo aj v opozícii na základe pragmatického zladenia zladiteľných častí našich programov.

Medzi špeciality či kuriozity slovenskej politickej situácie patrí, že strany občianskej pravice považujú za jedno z hlavných kritérií rozdielu medzi nimi a nami náš postoj k prvej Slovenskej republike z rokov 1939 – 1945. Považujem to za prejav ich ideologického fundamentalizmu. Naše päťročné pokusy o vymedzenie nášho vzťahu k prvej Slovenskej republike možno vyjadriť súčasným medzisúčtom asi tak, že vznik a politiku slovenského štátu z rokov 1939 – 1945, vrátane politiky jeho prezidenta Jozefa Tisu, považujeme za menšie zlo vo vtedajšej politickej realite. Najväčšou morálnou škvrnou na bilancii prvého slovenského štátu bola diskriminácia a deportácia židovského obyvateľstva. Predstavitelia KDĤ, ako aj KDĤ ako celok, opakovane vyjadrilo svoj odsudzujúci postoj k týmto aktom.

Možno konštatovať, že dokonca aj v politike voči židovským občanom má Slovenský štát z rokov 1939 – 1945 priaznivejšiu bilanciu ako okolité porovnateľné štáty či územia – Maďarsko, Česko a generálny gubernát Poľsko. Na Slovensku sa zachránila asi jedna tretina Židov tu žijúcich v roku 1940. Aj z tohto dôvodu sa stránime jednostranného odsúdenia Slovenského štátu z rokov 1939 – 1945. Politika prvého slovenského štátu, vrátane politiky prezidenta Jozefa Tisu bola však politikou mravného kompromisu. KDĤ odmieta politiku mravných kompromisov ako celok. A päť-

ročná bilancia KDH je dostatočným dôkazom toho, že sme politiku mravných kompromisov nerobili – a to je viac ako slovné dištančovanie sa od prvej Slovenskej republiky.

Východiska do budúcnosti

Vrátim sa k problému robustnej politiky. Robustnú politiku sa pokúšala robiť v počiatočnom období Verejnosť proti násiliu. Po dvoch – troch mesiacoch takejto politiky, začiatkom roku 1990, jej predstaviteľom dochádzali sily. Aby v nej mohli pokračovať, v marci 1990 pozvali na svoje kandidátky nedávnych členov Komunistickej strany Slovenska, ktorí v nových funkciách viedli v prieskumoch verejnej mienky. Jeden z protagonistov VPN Peter Zajac v štúdiu „Päť rokov po“ napísal, že nedávnych komunistov pozvali na svoju kandidátku aj preto, aby vo voľbách porazili KDH (Domino efekt č. 28/94). Týmto krokom vtedajšie VPN relativizovalo morálne základy ponovembrovej politiky a zároveň si zasialo semeno svojho rozkladu o rok neskôr. V súčasnosti sme svedkami, ako sa snaží robiť robustnú politiku HZDS. Už raz, minulý rok, viedla takáto politika k rozkladu HZDS. Je predčasné hovoriť o ďalšom osude HZDS, ale robustnú politiku typu súčasnej politiky HZDS by nechcelo robiť KDH ani za cenu volebného úspechu.

Skúsenosti ukazujú, že politika strany úzko súvisí s profilom predsedu strany. S rizikom, že posudzujem veci príliš subjektívne, pokúšam sa iba konštatovať, že nie som typ na robustnú politiku a pod mojím vedením by ju KDH ťažko mohlo vierohodne robiť.

Pri vytyčovaní našej politickej línie v priebehu uplynulých piatich rokov sa veľmi často stávalo, že sme nevedeli racionálne definovať svoje politické ciele, ani svoje politické metódy, najmä keď išlo o čiastkové problémy. V takých chvíľach sme sa dali viesť mravným citom, princípmi demokracie a kresťanstva. Napríklad v roku 1992 sme požadovali referendum o rozdelení republiky, aj keď by referendum pravdepodobne vec nevyriešilo. Princíp morálky a demokracie

však vyžadoval, aby sa k takej závažnej otázke mali možnosť vyjadriť občania štátu. Princípy kresťanstva, morálky a demokracie nás inšpirujú, aby sme sa pokúšali robustnú politiku nahradiť predvidavosťou, domýšľaním súvislostí, rešpektovaním pocitov ľudí a úctou k ľuďom. Toto sú zároveň východiská aj našej budúcej politiky.

Z rokovania Politického konzília KDH Bratislava 1995